

Historia Slavorum Occidentis
2022, R. 12, nr 2 (33)
ISSN 2084-1213
DOI: 10.15804/hso202211

Sprawozdanie z konferencji naukowej pt. *Jak powstały Kielce? Nowe badania i nowe perspektywy. 950-lecie miasta, Kielce, 14–15 X 2021 r.*

50 lat temu, w 1971 r., świętowano w Kielcach jubileusz „IX wieków Kielc”; pół wieku później przyszedł czas na uroczysty jubileusz 950-lecia miasta. Zorganizowana 14 i 15 października 2021 r. w sali konferencyjnej Ośrodka Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej w Kielcach (ul. Zamkowa 3) sesja naukowa odbyła się pod patronatem honorowym: J.E. Biskupa Kieleckiego ks. dr. Jana Piotrowskiego, Wojewody Świętokrzyskiego dr. Zbigniewa Koniusza, Marszałka Województwa Świętokrzyskiego Andrzeja Bętkowskiego, Prezydenta Miasta Kielce Bogdana Wenty, Rektora Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach prof. dr. hab. Stanisława Głuszka oraz Dziekana Wydziału Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu prof. dr. hab. Józefa Dobosza; patronatem medialnym konferencję tę objęły m.in. kielecka Gazeta Wyborcza, telewizja TVP program 3 Kielce, Echo Dnia, Radio Kielce, Radio Fama, Radio eM. Organizatorami konferencji były następujące instytucje: Muzeum Historii Kielc, Muzeum Diecezjalne w Kielcach, Parafia Katedralna pw. Wniebowzięcia NMP w Kielcach, Instytut Historii UJK w Kielcach, Wydział Historii UAM w Poznaniu. Konferencję uroczystie otworzyli przedstawiciele organizatorów: Profesor Krzysztof Bracha z UJK, Profesor Józef Dobosz, Krzysztof Słoń senator RP, Rafał Nowak wicewojewoda świętokrzyski, przedstawicielka marszałka Andrzeja Bętkowskiego, zastępca prezydenta miasta Kielc Marcin Chłodnicki i prof. dr. hab. Agnieszka Gałuszka prorektor UJK. Otwierający konferencję w swoich krótkich przemówieniach skupiali się na trzech zasadniczych kwestiach: (1) wspomnieniu prof. Kazimierza Tymienieckiego urodzonego w Kielcach i inicjatora badań nad początkami Kielc w 1931 r. oraz konieczności przybliżenia jego postaci współczesnym Kielczanom; (2) dawnym jubileuszu z 1971 r. i okolicznościach, w jakich

się odbył; (3) wyzwaniach badawczych i programie aktualnej konferencji naukowej.

Nad przebiegiem pierwszego panelu zatytułowanego: „W kręgu jubileuszu” czuwał prof. Krzysztof Bracha, a pierwszy referat „Obchody jubileuszu IX wieków Kielc w 1971 roku” wygłosił mgr Leszek Dziedzic z Muzeum Historii Kielc. Wystąpienie to umieszczono na samym początku całego sympozjum, dzięki czemu łatwiej było zrozumieć słuchaczom kontekst wydarzeń sprzed 50 lat. Referat ten pozwolił odpowiedzieć na pytanie, dlaczego konieczne było w 2021 r. zorganizowanie kolejnej konferencji naukowej poświęconej przeszłości tego miasta. O obchodach „dziewięciu wieków Kielc” w 1971 r. można by, zdaniem referenta, zorganizować osobną konferencję naukową. Ponieważ brak było dokładnej daty założenia Kielc, w 1970 r. zdecydowano się na arbitralne posunięcie i przyjęto umowną datę, która nie miała oparcia w wiarygodnych źródłach; odwołano się do legend i zmyślonych nowożytnych przekazów, cofających początki Kielc o 100 lat. Ówczesnej władzy, toczącej boje z Kościołem, wydawało się ważne, aby dowieść, że „element świecki” poprzedził o 100 lat budowę kościoła św. Wojciecha. W związku z tym jubileuszem zorganizowano wiele przedsięwzięć społecznych, a sam jubileusz związano z ówczesną polityką. Organizowano liczne konkursy wśród młodzieży szkolnej, a przede wszystkim uroczyste oddawano do użytku wiele obiektów inwestycyjnych. Intensyfikacja obchodów nastąpiła od stycznia do września 1971 r.

W drugim panelu jedynym wystąpieniem był referat wygłoszony przez prof. Józefa Dobosza: „Mediewista kształtowany pomiędzy zaborami, czyli Kazimierza Tymienieckiego naukowy żywot”. W tym referacie otrzymaliśmy syntetyczny obraz, kim był ten historyk oraz w jakich czasach i okolicznościach przyszło mu funkcjonować. Najmłodsze lata Tymieniecki spędził w Kielcach i na Kielecczyźnie. Uczestniczył w strajku szkolnym w 1905 r., za co został relegowany ze szkoły. Po tym przebywał w Warszawie, a w latach 1907–1911 studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim. Uczęszczał na seminaria naukowe tamtejszych profesorów i to krakowscy uczeni go ukształtowali. W 1912 r. obronił doktorat poświęcony joannitom w Zagości, który ukazał się drukiem w „Rozprawach Akademii Umiejętności” w tym samym roku. Po doktoracie udał się na uniwersytety w Lipsku, a następnie w Paryżu do École de Chartres i École Pratique. Zainteresowania Tymienieckiego koncentrowały się wówczas wokół wczesnego średniowiecza i doktryny gospodarczej. Następnie pracował w Warszawie w Archiwum Głównym Akt Dawnych, gdzie dalej kształtował swój warsztat badawczy. W 1915 r. podjął pracę na Uniwersytecie Polskim w Warszawie w Katedrze Średniowiecza Polskiego, ponadto czynnie działał w ramach Towarzy-

stwa Naukowego Warszawskiego. W 1919 r. złożono Tymienieckiemu propozycję pracy na nowo utworzonym Uniwersytecie w Poznaniu, na którą przystał. Po przeprowadzce do Poznania w 1919 r. związał się z nim na stałe i pozostał aż do swojej śmierci w 1968 r., z wyjątkiem czasów drugiej wojny światowej, kiedy to został wysiedlony przez Niemców do Generalnego Gubernatorstwa. W czasie wojny wykładał na Kielecczyźnie na Tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich.

Pierwszym wystąpieniem w Poznaniu prof. Kazimierza Tymienieckiego był wykład inauguracyjny na rozpoczęcie pierwszego roku akademickiego na Wszechnicy Piastowskiej (7 V 1919). Wystąpienie to wzbudziło reakcję ówczesnych gazet lokalnych. Naukowiec wrósł szybko w miejscową społeczność i nie skorzystał z możliwości powrotu do Warszawy. W 1923 r. wziął ślub; mniej więcej w tym czasie zmienił swoje zainteresowania; skupił się na dziejach społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu. Interesował się ponadto procesami Polski z zakonem krzyżackim i relacjami polsko-niemieckimi. Do 1939 r. opublikował 250 publikacji, w tym kilka książek. Po 1945 r. otrzymał doktoraty honoris causa Uniwersytetów Warszawskiego i Wrocławskiego oraz UAM. Spośród najwybitniejszych uczniów Tymienieckiego należy wymienić: Gerarda Labudę, Teodora Tyca, Leona Koczego, Kazimierza Myślińskiego, Brygidę Kürbis, Helenę Chłopocką i Jadwigę Krzyżaniakową.

Kolejny panel poświęcono archeologicznym początkom Kielc. Pierwszy referat pt. „Niezwykłe grodzisko w Zagrodach, gm. Sitkówka – zagadkowy obiekt obronny rozpoznany archeologicznymi badaniami nieinwazyjnymi” wygłosił Daniel Czernek z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach. W wyniku nowoczesnych badań archeologicznych z wykorzystaniem lidarów udało się odkryć nieznane dotąd grodzisko w pobliżu Kielc. Zdecydowano się na dwuletni program analiz nieinwazyjnych. Dzięki badaniom magnetycznym odkryto sztuczne nasypy, wały i obiekty archeologiczne świadczące o działalności człowieka. Następnie referat „Rozwój urbanistyczno-architektoniczny Kielc w świetle źródeł archeologicznych. Zarys problematyki badawczej” autorstwa Waldemara Glińskiego przeczytała w jego imieniu dr Nina Glińska. Dotyczył on badań najstarszych stanowisk archeologicznych na terenie Kielc, w tym pochówków w kościele św. Wojciecha. Kontynuacją tej problematyki było wystąpienie pt. „Wstępne wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych w 2015 r. przy ul. Lecha Kaczyńskiego w Kielcach”, które wygłosili Nina i Michał Glińscy. Podczas wykopali przy tej ulicy odkryto zabytki zarówno wczesnośredniowieczne, jak i wiele wczesnonowożytnych. Referaty archeologiczne wzbudziły najbardziej ożywioną dyskusję spośród wszystkich wygłoszonych na konferencji. Dyskutowano m.in. nad najwcześniejszymi układami urbanistycznymi Kielc.

Po części archeologicznej rozpoczął się kolejny panel konferencji poświęcony średniowiecznemu dziedzictwu. Funkcję moderatora pełnił prof. dr hab. Józef Dobosz, a pierwszy referat pt. „Powstanie parafii św. Wojciecha w Kielcach na tle rozwoju średniowiecznej organizacji parafialnej w dobrach biskupstwa krakowskiego w regionie świętokrzyskim” wygłosił dr Piotr Kardyś. Referent mówił o powstaniu parafii św. Wojciecha w Kielcach na tle regionu. Wiąże się ona z najstarszym osadnictwem i powstała najwcześniej w regionie. W historiografii nie kwestionuje się informacji Jana Długosza o najstarszych dziejach kieleckiej parafii św. Wojciecha – kościół mógł powstać jako wczesna fundacja książęca. Kardyś uważa, że kielecka parafia św. Wojciecha mogła funkcjonować podobnie do parafii zakładanych w centrach osadniczych w Czechach i na Węgrzech. Święty Wojciech cieszył się popularnością za panowania Bolesława Krzywoustego i wówczas wielokrotnie stosowano to wezwanie w Polsce. Odnaleziono głowę biskupa praskiego, wybijano brakteaty z jego podobizną i właśnie wówczas mogła powstać ta parafia.

W kolejnym referacie pt. „Powstanie miasta samorządowego w Kielcach” dr Piotr Okniński z Wydziału Historii Uniwersytetu Warszawskiego podzielił się z zebranymi koncepcjami historyków, w jakich okolicznościach mogło powstać miasto samorządowe. Zauważył, że sformułowano wiele hipotez związanych z nimi. Prelegent wskazał na takie elementy miastotwórcze jak: kolegiata, kasztelania oraz dwór biskupi. Okniński sądzi, że w Kielcach możemy mieć do czynienia z dualizmem – z jednej strony funkcjonował ośrodek lokowany na prawie niemieckim, z drugiej zaś rozwijało się osadnictwo w dobrach biskupich. Kielce w XII w. kształtowały się w sąsiedztwie Tarczka i Iłży, które posiadały wówczas wielkie tradycje targowe. W 1359 r. po raz pierwszy użyto określenia *civitas* w stosunku do Kielc. Za pontyfikatu biskupa krakowskiego Bodzęty doszło do zmiany stosunków targowych w regionie i do rozwoju kolonizacji. Ów biskup wzorował się na działalności fundacyjnej Kazimierza Wielkiego, czego wyrazem było założenie Bodzentyna. Referent odniósł się do wyników prac archeologów i uznał, że można zasugerować następującą kolejność zakładania osad w Kielcach. Najpierw powstała parafia św. Wojciecha i osada związana z tą fundacją; później pojawiła się osada targowa w jednym ciągu, która przerodziła się w ulicówkę; z czasem ulicówka przekształciła się w osadę na prawie niemieckim.

Następny referat pt. „Kielce jako ośrodek kasztelański” wygłosił prof. Tomisław Giergiel z Instytutu Historii UMCS w Lublinie. Referent rozpoczął swoje wystąpienie od zwrócenia uwagi na bardzo istotny problem, a mianowicie na to, że źródła pisane nie wymieniają Kielc jako ośrodka kasztelańskiego. To historycy wysunęli hipotezę o tym, że Kielce mogły być ośrodkiem kasztelańskim. Na znaczeniu zyskały

za życia Kazimierza II Sprawiedliwego, kiedy ten dokonał przewrotu politycznego. Leszek Biały natomiast wystawił dokument, w myśl którego biskupi krakowscy otrzymali prawo lokowania miasta na prawie niemieckim. Referent wskazał na potrzebę badań interdyscyplinarnych nad tym, czy należy wiązać Kielce z urzędem kasztelańskim czy też nie.

Kolejny referat „Kazanie o Św. Stanisławie do słów: *Dies adest celebris* z rękopisu Biblioteki WSD w Kielcach z XV w.” wygłosił prof. Krzysztof Bracha z IH UJK w Kielcach. To niezwykle kazanie spisane przez nieznanego autora zachowało się w kolekcji homiletycznej. Rękopis omówiony przez referenta znajduje się w Kielcach od co najmniej drugiej połowy XVI w. Tekst kazania znamy z pięciu zachowanych do dziś kopii. Autor kazania uwspółcześnił czasy krakowskiego męczennika i przeprowadził szeroką krytykę postaw, zachowań i grzeszności współczesnych mu ludzi. Uważał, że Kościół ma za zadanie oczyszczać swoich wiernych. Stwierdzał, że człowiek może popaść w grzechy lub się z nich podnosić. Podniesienie się z grzechu oznacza dołączenie się do Kościoła. Autor wzywał do przemiany życia, w tym zwłaszcza kobiet. Dopiero po nawróceniu, przedstawionym w kazaniu, pojawia się na scenie główny bohater kazania – krakowski biskup św. Stanisław.

Przedostatnie wystąpienie w pierwszym dniu konferencji pt. „Historia w Postylli Łukasza z Wielkiego Koźmina z rękopisu Biblioteki WSD w Kielcach z XV w.” wygłosiła dr Ewelina Kaczor. Rękopis ten zawiera najliczniejszy zbiór kazań tego kaznodziei. Autorka wystąpienia, porównując go do innych zachowanych rękopisów, doszła do przekonania, że prezentuje on bogatszy zbiór kazań niż rękopis przechowywany w Cambridge. Niestety, w tej kolekcji homiletycznej w Kielcach Łukasz z Wielkiego Koźmina nie poświęcił wiele uwagi przeszłości Polski. Autor skupiał się przede wszystkim na wątkach religijnych, a nie na historii.

Ostatni referat „Archiwa i biblioteki z Chrobrza w zbiorach kieleckich” dr Justyny Dziadek z Muzeum Regionalnego w Pińczowie koncentrował się na trudnych losach spuścizny, jaką pierwotnie przechowywano w Chrobrzu w pałacu Wielopolskich. W czasie drugiej wojny światowej Gerard Labuda skatalogował tamtejsze zbiory biblioteczne i przygotował maszynopis kodeksu dyplomatycznego ordynacji Myszkowskich. Pod koniec wojny księgozbiór uległ dewastacji i rozproszeniu. Część zbiorów po zakończeniu działań wojennych trafiła do ówczesnego Muzeum Świętokrzyskiego. Po tym wystąpieniu wywiązała się dyskusja wokół wygłoszonych referatów; podsumowano także dotychczasowe obrady.

Drugi dzień obrad rozpoczął się od piątego panelu, poświęconego nowożytnemu dziedzictwu. Tą część moderował dr hab. prof. UJK Jacek Pielas z tamtejszego

Instytutu Historii, a otworzył ją referat pt. „Sołtykowie – herbu własnego. Kariery urzędnicze i duchowne przedstawicieli linii starszej i młodszej rodziny, związanych z województwem sandomierskim w XVIII wieku”, który wygłosiła dr Ilona Daria Dyktyńska z Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach. Zebrani usłyszeli o losach rodu Sołtyków wywodzącego się z Wielkiego Księstwa Moskiewskiego, który opowiedział się za polskim królewiczem i pretendentem do tronu w Moskwie Władysławem IV Wazą. Po tej decyzji przedstawiciele rodu opuścili Wielkie Księstwo Moskiewskie. Najpierw przenieśli się do Wielkiego Księstwa Litewskiego, a potem młodsza linia rodu dzięki małżeństwom objęła dobra na Kielecczyźnie. Sołtykowie opowiadali się po stronie polskich monarchów i konwertowali na katolicyzm. Referentka szczegółowo opowiedziała o losach Kajetana Sołtyka biskupa krakowskiego. W 1782 r. biskup został uznany za chorego psychicznie i zesłano go do Kielc, gdzie spędził resztę swojego życia. Doktor Dyktyńska poinformowała o sprawowaniu opieki nad uznanym za chorego biskupem i o losach majątku, jakim dysponował, zanim uznano, że cierpi na schorzenie natury psychicznej.

Drugi referat wygłosił dr Bartłomiej Wołyniec z IH UPJP II w Krakowie – „Klasztor oo. bernardynów na Karczówce w okresie staropolskim”. W referacie autor skupił uwagę na fundacji i najstarszych losach klasztoru i kościoła, które wzbudzają kontrowersje i niejasności wśród uczonych. Kościół miał powstać jako podziękowanie za koniec zarazy z inspiracji biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego. Pierwotnie nie był związany z bernardynami, którzy próbowali wcześniej utworzyć klasztor w Częstochowie, co skończyło się niepowodzeniem. Wołyniec sugeruje, że przekazanie kościoła i utworzenie klasztoru przez bernardynów mogło być rekompensatą za nieudaną próbę fundacji w Częstochowie, zablokowaną przez paulinów. Referat spotkał się z żywą dyskusją, prowadzoną zwłaszcza przez obecnego na sali dr. Piotra Kardysia.

Ostatni referat na sesji pt. „Troska Bractwa Kupieckiego o kościół św. Wojciecha w Kielcach” wygłosił dr Piotr J. Starzyk. Uczestnicy mogli usłyszeć o losach kościoła św. Wojciecha w Kielcach w okresie po utracie prebend i statusu parafialnej świątyni w okresie zaborów. Głównym bohaterem wystąpienia było bractwo kupieckie, które powstało jako wsparcie finansowe dla kościoła. Członkowie bractwa nie tylko wspierali materialnie świątynię, lecz także uczestniczyli w corocznych obchodach przed uroczystościami ku czci św. Wojciecha oraz w ich trakcie. Nie wiemy, kiedy ani w jakich okolicznościach omawiana grupa przestała działać. Kilka lat po odzyskaniu niepodległości, w 1926 r., nikt oficjalnie nie figurował na liście członków tego stowarzyszenia.

Po tym referacie odbyła się krótka dyskusja. Prof. Krzysztof Bracha i Józef Dobosz podsumowali konferencję, odnosząc się do poszczególnych referatów. Zwrócono uwagę na takie elementy, jak miastotwórcza rola Kościoła, lokalna polityka i trudności w uchwyceniu funkcjonowania miasta. Uznano za konieczne kontynuowanie badań archeologicznych i szeroko zakrojonych prac badawczych różnych dyscyplin, aby lepiej poznać przeszłość miasta. Referaty zostaną opublikowane w zaplanowanej monografii zbiorowej.

Dr Wojciech Jasiński
Zakład Językoznawstwa
Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Oddział w Poznaniu
Stary Rynek 78/79, 61-772 Poznań